

REFİK HALİT KARAY'IN 'YATIK EMİNE' ADLI ÖYKÜSÜNÜN SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Veysel ŞAHİN¹

Fatma TOPDAŞ²

Özet

Refik Halit Karay (1888-1965) Türk öykücülüğünde önemli bir yere sahiptir. Türk öykücülüğünü Anadolu'ya yönlendirerek öykünün sahasını genişleten Refik Halit Karay, Anadolu'nun tüm yönlerini realist bir şekilde işleyerek Anadolu'yu özgün bir dil ile ele alır.

Bireyi ve toplumu bilinçlendirmek amacıyla kaleme alınan 'Yatık Emine' adlı öyküde Refik Halit Karay, toplumun örfi, hukukî ve ahlakî kaynaklarına inerek olması gereken yana tavrını koyar. Böylelikle o, bireysel sorunlardan hareketle toplumsal sorunlara yönelerek metin bağlamında var olan bir kurguyu yaşam gerçekliğine taşır. Bu gerçeklik birey ve toplum arasında var olan tüm değerlerin benimsenmesi ya da ötelenip yok sayılması ile şekillenir. Yok sayılan değerleri yeniden canlandırmaya çalışan Refik Halit Karay, birey ve toplumun içine düştüğü çıkmazı dile getirir.

Anahtar Kavramlar: Refik Halit Karay, ahlâk, yozlaşma, birey, toplum, devlet.

THE EXAMINATION OF THE STORY CALLED 'YATIK EMİNE' OF REFİK HALİT KARAY IN TERMS OF SOCIOLOGICAL

Abstract

Refik Halit Karay (1888-1965) has an important place in Turkish story telling. Refik Halit Karay who changed the field of Turkish story by canalizing it to Anatolia, works on Anatolia with an original language by treating all aspects of Anatolia with a realistic manner.

In the story 'Yatık Emine', written with the aim of raising awareness of the individuals and the society, Refik Halit Karay goes deep into customary, judiciary and moral source of the society and takes up a position about how it is supposed to be. Therefore, by wending his way to social problems taking its roots from individual problems, he carries fiction within the textual context to reality. This reality is shaped by adoption or disregard of the all the values within the society and individual. Refik Halit Karay reflects the dilemma of the individual and the society with the aim of reviving the disregarded values

Keywords: Refik Halit Karay, ethics, corruption, individual, society, state.

¹Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, vsahin@firat.edu.tr

²Fırat Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, fatma_topdas@hotmail.com.

GİRİŞ

Edebiyat ve sosyoloji kendi var olma sebeplerini yitirmeden anlamsal olarak daha da güçlenmek için birbirlerini kabul eden ve açımlayan iki farklı disiplindir. Disiplinlerarası bir yaklaşım olan edebiyat sosyolojisi ise edebiyat ve sosyolojinin temel verilerinden yararlanarak yeni bir anlayış yaratma çabasıdır. Bu birlikteliğin eser bağlamında rahatlıkla kurulması yeni açılımlar farklı anlamlar doğurur. Disiplinlerarası bu eğilim, bireyi dolayısıyla da toplumu kavrama açısından önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir. Çünkü “edebiyat-toplum ilişkisi ve bağını merkeze alarak bu ilişkinin tüm boyutlarını araştıran edebiyat sosyolojisi edebiyata değişik bir pencereden bakma girişimidir. Edebiyatın birikimi ile toplumsal durumları tahlil etme, edebiyatı izlek olarak sosyolojik analize varma çabasına denk düşer edebiyat sosyolojisi.” (Alver 2006:8) Bu sebeple toplum sorunlarının incelenmesinde ve yorumlanmasında edebiyatın göz önünde bulundurulması gerektiğini öne süren edebiyat sosyolojisi, edebiyatın aynı zamanda sosyo-kültürel ortama ait bir gerçeklik olduğunu ispatlamış olur.

Edebiyat dünyasının bilinen isimlerinden olan Refik Halit Karay, öykücü, romancı ve dergici kişiliğiyle birçok eser oluşturmuştur. Ancak o, “asıl ününü edebî yazılarından çok Kalem ve Cem dergilerinde ‘Kirpi’ imzasıyla yazdığı mizahi yazılarıyla yap(sa da)” (Oktay 1993: 965) onun hikâyeciliği göz ardı edilemez. Çünkü Refik Halit Karay, “İstanbul sınırları dışına çıkamayan Türk hikâyesini Anadolu’ya yöneltmekle hikâyeciliğimize yeni bir ufuk aç(ar)” (Kudret 1998: 164). Özellikle ‘Memleket Hikâyeleri’ Anadolu insanının ruhunu yansıtmaya bakımından önemlidir.

Öykülerinin genelinde yurt-insan gerçeğine yönelen Refik Halit Karay, ‘Yatık Emine’ adlı öyküsünde bireysel ve kültürel değerleri toplumsal yaşam bağlamında yeniden diriltecek olan sosyolojik bir kurgu geliştirir. Öykünün işlevini sosyolojik anlamda öne çıkarılmasını sağlayan bu kurgu, bireyden hareketle toplumsal olanı merkeze alır. Birey-toplum ikilisiyle temellendirilen öykü, hem kendi gerçekliğinin yanı sıra diğer gerçekliklerle de ilişkilendirilerek yalıtılmışlıktan kurtarılır hem de içerik düzlemi bakımından kuvvetlendirilir.

Refik Halit Karay, ‘Yatık Emine’ adlı öyküsünde bireyin ve toplumun içinde bulunduğu durumu metne taşıyarak bir yaşam gerçekliğini anlatır. ‘Yatık Emine’, “Emine” özel ismine “yatık” sıfatı getirilerek kurulmuş bir sıfat tamlamasıdır ve aynı zamanda bu sıfat “Emine” isminin özelliğini belirterek tamamlayan bir sıfattır. Adler kimliksizleşen “kadınları boyun eğen kadın rolünü en iyi şekilde üstelenen” (Adler 2003: 139) kişiler olarak adlandırır. “Yatık”, her şeye boyun eğen, kendi bireyselliğini ön plana koymadan sorgusuzca kabul eden, uysal anlamlarına gelir ki zaten öyküde yazar, başkişi Emine’ye verilen bu sıfatın doğru bir kullanım olduğunu gösterir. Nitekim öyküde Emine, “yazarın diğer hikâyelerinde tanıtılan eğlence kadınlarından farklı bir fizyonomiye sahip olması arzu edilmiştir Diğerlerinin iri, etli, kanlı canlı olmasına rağmen, bu cılız ve sıskadır.” (Aktaş 2004: 76) Başkişi Emine’nin yaşamın acımasızlığı karşısında varlığını koruyup kendi kimliği ile hayata katılacağı bir seçenek yoktur. Verilmiş olanı kabul etme durumunda bırakılan Emine kendinden uzaklaşarak her şeye boyun eğen bir insana dönüşür. Nitekim Emine’nin yaşamış olduğu bu seçimsizlik, öykünün temel dokusunu oluşturur. Dolayısıyla verilmiş olanı yaşamaktan başka şansı olmayan Emine, aynı zamanda yaşam karşısında eylemsizdir. Olanı olduğu gibi kabul ederek öykü boyunca yaşanan seçimsizlik, Emine’yi ilk olarak kendinden ve değerlerinden uzaklaştırır. Kendi ‘beni’nden uzaklaştıkça ahlakî değer ve yargılarla bir çatışma durumuna giren

Emine, varoluşsal değerlerini tahrip eder. Ancak onu bu vahim durumdan kurtaracak yaşamsal bir destek verilmez. Çünkü bir arada yaşamak zorunda olduğu toplum ve onun yozlaşmış yapısı, onun içtenlik değerlerini tahrip eder. Dolayısıyla öyküdeki dramatik aksiyon, Emine'nin kendilik değerleriyle çatışıp bu değerlerden uzaklaşması ve kendine dönüşmemesi üzerine kurulur.

İsim-içerik açısından uygunluk gösteren öykü, tanrısal anlatıcı tarafından kurgulanır. Tanrısal anlatıcı her şeye hâkim olan bir bakışla anlatı karakterlerinin duygu ve düşünce dünyasını bilir ve okuyucuya aktarır. Okur, üçüncü tekil şahıs tarafından aktarılan olaylarda başkışının geçmişini, iç dünyasını tanıma fırsatı bulur.

Kendi içinde altı bölümden oluşan öykünün 3., 5., ve 6. bölümleri bir alt bölümden meydana gelir. Bu bölümlerde Emine'nin kasabaya gelmesiyle başlayan yaşam mücadelesi anlatılır. Ancak öyküde meydana gelen değişimler dikkate alındığında öykünün bir ana bölümden meydana geldiği söylenebilir.

GELİŞME

İnsan başkalarıyla etkileşim kuran sosyal bir varlıktır; bu sosyalleşme sürecinde kendini ötekiyle birlikte var eden insan, zaman içinde biraradallığını kavrar. Bu kavrama sürecini yaşamayan insan, kendisiyle öteki arasında çatışma yaşar. Toplumun sağlıklı bir şekilde kendini kurup var olabilmesi için asıl gaye, bu çatışmaya sıkışan insanları topluma yeniden kazandırabilmektir. Çünkü toplumsallaşmış insan, dünyayla sağlıklı ve uyumlu bir birlikteliğe intibak edemeyen insanın yaratacağı tehlikenin farkındadır. Nitekim "Adler, kişileri suçluluğa götüren nedenlerin başında ihmal edilmenin olduğunu söyler. Sosyal duygunun yetersiz olduğu bir toplumda ihmal edilen bireyler, suç işlemeye daha meyillidir." (Yiğitoğlu 2012: 2096) Dolayısıyla kişilerarası iletişimi zayıf ve kopuk olan insan, bireysel ve toplumsal düzeyde yaşanılacak olası bir kaosun nüvesini içinde taşır.

Ahlak insanın kendisini dinî, örfî ve hukukî değerlere göre kurması, ayarlamasıdır. Bireysel ve sosyal farkındalık yaşatarak insanın kendisini tanımasını ve ötekilerden ayırmasını sağlayan ahlak, her şeyden önce bir ruhsal büyümedir. Bu erginleşmeyi tamamlayan insan, gerek bireysel gerekse toplumsal ilişkilerde yaptırım gücü olan hukukî, örfî ve ahlakî değerleri kavramasıyla insanî öze ulaşır. Öyle ki bu insanî öz, toplumsal yaşamın kaynağını teşkil eder ve bu toplumsal yaşam insanların karşılıklı etkileşimleri sonucu şekillenir. Dostluk, sevgi, barış ve yardımlaşma gibi insanı özüne ulaştırıcı değerler toplumun inşasında en önemli kendilik değerleridir. Sağlıklı ve erdemli her insan bu değerleri hayatı boyunca uyumlu bir birliktelik içinde sürdürmeyi başarabilir. Ancak düşmanlık ve nefret gibi insanı özüne yabancılaştıran değerler de toplumun çöküşünü hazırlayan yıkıcı olgulardır. Bu yoz ve yıkıcı değerlerin etkisini ise insan ancak vicdan ve sağduyunun sesine kulak vererek ortadan kaldırabilir. Dolayısıyla olumlu değerlerin yanında öteki değerlerin de var olması, birçok kimliğe kapılarını açarak bir arada yaşamayı gerektiren toplumu çok sesli bir armoniye dönüştürür. Asıl önemli olan kimlik ve kültüre sadık kalarak öteki kimlik ve kültürü dışlamadan barış ve huzur içinde yaşayabilmektir. Öte yandan toplum her zaman barış ve huzur içinde yaşayamayabilir. Zira kişisel ve toplumsal "iç barışın sürekliliğinde ya da bozulduğu zaman tekrar sağlanmasında akıllılığın ve ahlaklılığın büyük rolü vardır." (Yaran 2010: 301) Böylesi durumlarda refah ve saadet gibi duyguları elinde bulundurmamak zorunda olan bir idareye

ihtiyaç vardır ki bu idare devlettir. Çünkü devlet, herkese eşit davranmak ve herkesi kötülüklerden korumak gibi birçok görevle yükümlüdür.

“İl merkezinde ard arda olaylar çıkmasına sebep olan uygunsuz takımından Yatık Emine ilçede oturtulmak ve başka yere gitmesine engel olunmak üzere yollandığından gereğinin yapılması...” (Karay 2000: 11)

İnsan, yaşamının etken öznesidir. Ancak alıntı cümlesinde geçen “otur-“ ve “yolla-“ fiilleri bir başkasının isteği/emri üzerine gerçekleştirilen eylemlerdir. Kendini, Emine'nin yaşamını yönlendirme hakkına sahip olarak gören devlet, Emine'yi öteleyerek edilgen bir konuma düşürür, onun kendi yaşamını yönlendirme yetkisini elinden alır. Devletin çıkarmış olduğu bir karar niteliğinde olan bu durum, Emine'nin özgürlüğünü elinden alarak onu sürgün eder. Oysa insan daha doğarken birçok hakka sahiptir. En önemli hakkı özgürce yaşama hakkıdır ki devlet de bu hakkı korumak zorundadır. Çünkü hak, devlete bağlı değildir. Ancak öyküde devlet ve devlet kurumları bireyin varoluşunu tehdit eder, hatta yok eder bir durumdadır. İnsanın maddi bir varlık olmasının yanında manevî bir şahsiyet olarak sahip olduğu hakları ihlal eder. Dolayısıyla bireysel hakların korunmasını gözetmek gibi bir görevle yükümlü olan devlet, bireyin sahip olduğu hakları elinden alarak kendi varoluş nedenini yitirir. Oysa devletin rolü, “bireylerin birbirlerinin haklarını çiğnemelerinin engellenmesine ve her birinin sadece birey olmakla hak ettiği yaşam alanının dokunulmazlığını korumaya indirgenmeli(dir)” (Durkheim, 2010: 102). Ancak öyküde Emine'ye uygunsuz takımından damgasını vuran devlet, bireysel hakların göz ardı edilmesine sebebiyet verir. Haddinden fazla genişletilen devlet nüfuzu bireyi silikleştirerek normal olmayan bir durum yaratır. Bu sebeple bireysel amaçlara hizmet etmekten uzaklaşan devlet, insanların zayıflığından istifade ederek onları yaşama karşı savurmaktadır. Devletle aynı doğrultuda ilerleyen toplum da bireysel fikir ve hakları ihmal eder. Çünkü toplumun gözünde bireysellik değil ortaklık önemlidir. Dolayısıyla “toplum için toplumun itkilerine uysal bir tavırla uy(an) ve kendi kaderini kolektif varlığın kaderlerine tâbi kıl(an)” (Durkheim, 2010: 106) insan önemlidir. Toplumun yutuculuğu karşısında kendi şahsi varlığını kaybeden insan tam bir teslimiyetle verilmişliğe bağlıdır. Bu yüzden Emine'nin adı “Yatık Emine”dir. “Böyle her zora katlanıp ne yapılırsa sızılıtsız boyun eğdiğinden Emine'ye, Yatık Emine derlerdi.” (Karay 2000: 19) diyen yazar, bu cümleyle, bütün varlık alanına girilmiş, bütün hakları ihlal edilmiş bir kişinin çözülüşünü özetler. Nitekim “kendi içinde çözülmüş olan birey ya ‘bir şeyi isteme’ yeteneğinden yoksundur ya da eğer bir şey istiyormuş gibi görünüyorsa, istenci sağlıksızdır.” (Fromm 1997: 70) Dolayısıyla yaşamdan ve insanlardan hiçbir şey istemeden kendisine verileni kabul eden Emine'nin çözücük bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki öyküde Emine'nin sesini neredeyse duymayız, o konuşmaz sadece var olanı yaşar. O, etken bir edim öznesi olmaktan ziyade söylenenleri yerine getiren, dönüşümü gerçekleştiremeyen sıradan bir insan olarak varlığını sürdürmeye devam eder. Yazar aynı zamanda öykünün başkişisine “Emine” adını vermekle de ironik bir durum yaratır. Çünkü “Emine” adı, “emin” kelimesinden türetilir ve “kendisine güvenilen” anlamını verir. Oysa öyküde hiç kimse Emine'ye güvenmez. Toplumda huzur ve güveni zedeleyerek var olmaya çalışan bu karakter, adıyla karakteri arasında var olan bir tezadı yaşar.

Toplumu şekillendiren ve birleştiren unsurlar olarak bilinen kültürel ve ahlakî değerler, hem kişiliğin hem de insanî ilişkilerin bu değerlere göre biçimlenmesini sağlar. Zira “toplumsal normlar sıkı örülmüş bir ağ gibi kişiliği sardığı gibi kişinin eylem ve davranışlarını” (Atiker 1998: 67) etkileyerek insanın toplumsallaşmasını sağlar. Ancak bu kuralların dışında kalmak toplumun tepkisine yol açar. Bu yüzden “uygunsuz takımından” kabul edilen Emine, yaşadığı ilde olumsuzlanan birçok olayın doğmasına sebep olduğu için ahlakının ıslah edilmesi amacıyla Haymana Ovası'nın ortasındaki bir kasabaya gönderilir. Kasaba, “küçük sosyal bir topluşmayı olduğu kadar; değişmezliği, taşrayı, uzaklığı, az gelişmişliği bakışaçısı darlığını ve hoşgörmezliği de simgelemektedir.” (Korkmaz-Deveci 2011: 116). Bu açıdan mekânın simgesel anlamdaki değeri, onu fiziksel bir mekân olmaktan çıkarır ve anlatı karakterlerinin izdüşümü olan bir mekâna dönüştürür.

“Yöreye oranla o kadar yolsuz ve yüksekti ki sanki buraya insanlar yokuşları tırmana tırmana değil, gökten serpilerek gelmişler ve inmeye iz bulamayarak öyle dünyaya ilgisiz bir küme halinde kalmışlardı. Haymana Ovası'nın ortasında en yüksek bir yerde gözcü gibi bekleyen kasaba, kerpiç evleri ve ağaçsız sokaklarıyla ne kadar zevksiz, yürek karartıcıydı. (...) zaten yöredeki halk ile kolayca buluşup ilişkiye girişmemek yüzünden bu kasaba gayet geri, gayet uyuşuk, atılımsız kalmıştı. Ne gençlerinde hayatın ilk tadlarını duymaktan gelen bir iştah, bir sıcaklık; ne de ihtiyarlarında rahat bir yaşlılığın verdiği çubuklu, hikâyeli bir keyif... Kadınlar ise taş gibi duygusuz, kütük kadar hareketsiz ve donuktular. (...) Ne kadar heyecansız, ne derece uyuşuk bir ömür!” (Karay 2000: 12-13)

Gerek kasabanın coğrafi yapısı gerekse kasaba halkının karakteristik özelliği metinde karşılıklı bir etkileşim süreci içerisinde anlam bulur. Olumsuzluk, duygusuzluk ve tek düze bir algının hüküm sürdüğü bu yerleşim yeri, hem insanların yaşamını etkilemekte hem de insanların yaşamından etkilenmektedir. Mekânın insanı silen yutuculuğu içinde yüzü yaşama dönük bireyleri bulmak neredeyse imkânsızdır. Zira ‘yutucu mekân’, “yalıtıcı niteliği (ile) içinde yaşayan kişiyi dış dünyadan ve diğer insanlardan hatta kendi güçlerinden bile koparır.” (Korkmaz, 2007:410). Çevresel ve insanî olumsuzluklar nedeniyle, Emine'nin içinde bulunduğu kaotik durumu daha da çıkmaza sürükleyen bu mekân, insanın yaşam şartlarına direnme gücünü elinden alır. Kendilerini dünyaya kapatan kasaba halkı sadece kendi aralarında var olan bir iletişime sahiptir. Çünkü bu kasaba halkı “küme”lenmişlerdir ve kümelenmek insan dışındaki varlıkların bir arada olduklarını ifade etmek için kullanılır. Dolayısıyla bilinçsiz bir şekilde sadece fiziksel olarak bir ortaklık yaşayan ve dünyayla olan bağlantılarını kopararak yaşadıkları kasabayı kendi dünyaları olarak gören bu insanlar, adeta kendilerine yeni bir dünya yaratmışlardır. Öyle ki var edilen bu dünyanın coğrafi şartları da yaşamak için elverişsizdir: “Soğuk, barınılmaz bir kış; susuz, dayanılmaz bir yazı vardı(r).” (Karay 2000: 12) Rastlantısal bir şekilde bir araya gelen bu insanlar, dünyaya sırtlarını dönmüş, dünyaya karşı alakasız bir topluluk olarak kalmışlardır. Dolayısıyla üzerinde yaşayan insanlarla aynileşen bu mekân insana huzur vermekten çok yaşama hakkı vermeyen yutuculuğu ile ön plana çıkar. Böylesi bir mekân tarafından kuşatılan Emine, bu mekânın içinde kendi içtenlik değerlerini yitirerek kaybolur. Bunun nedeni kasabanın fiziksel ve algısal olarak bir türlü geçit vermeyen yapısıdır.

“Devletin temel görevi bireyi ahlâkî bir varoluşa çağırma(ktır)” (Durkheim 2010: 124) diyen Durkheim, devletin toplumsal yaşamı bir düzen içine sokmaya çalıştığını ifade eder. Ancak öyküde devlet bunu yaparken ya şiddet uygular ya da bireyin tabiatını zorla değiştirir. Bireyin kendilik değerlerini yok sayarak onu istediği gibi şekillendirmek isteyen devlet, bunu devletin bir görevi olduğunu kabul ederek yapar. Oysa devlet “ahlâkî disiplinin en kusursuz organı” (Durkheim 2010: 124) olması gerekirken çözümlü bir yapılanmayla bireyi bir yandan belirlenen ideale yaklaştırmak ister öte yandan da insanı birey olma idealinden uzaklaştırır.

“Dal Sabri:

_Kahpe bize de göz yumdurttu be, hele bir payını vereyim!..

Diye bağırması, Emine'yi çağırtmıştı. İki jandarmaya tutturup kılıcının kabzası ile onu bir iyi döverken:

_Geldiğin gün sana uslu otur, yoksa kemiklerini kırarım dedimdi; al işte...

Diye söyleniyordu. Her vuruşta biraz daha sakinleşiyor, yatamadığı bu kadını dövmekten tad alıyordu.” (Karay 2000: 31)

Her toplumun kendine ait bir değerler dünyası vardır. Bu değerler dünyasını dinî, örfî ve hukukî kurallar şekillendirir. Ancak toplumsal içerikli olan bu kurallar kimi zaman bireysel çıkar ve algılar doğrultusunda anlam yitimine uğrayarak boyut değiştirir ki kimi eylemlerin örf, adet, ahlak ve din uğruna yapıldığı ifade edilir. Öyle ki kasabada kadınları koruyucu bir bakış açısıyla yaşam ve toplumdaki kaçırma, adeta namusu korumakla eş tutulur. Bu da ahlakî davranışları düzenleyerek kontrol sağlayan tüm kendilik değerlerinin anlam yitimine uğradığının kanıtıdır.

“Köylerinde halk apaçık, kaç göçsüz gezip yaşadıkları halde, bu kasabada kadınların iki gözünü birden görmek olanaksızdı. Gelin bir evde, kayın babasından kaçır, güvey baldızının yüzünü tanımazdı. Sazsız, sözsüz; düğünsüz, derneksiz bir ölü hayatı geçiriyorlardı.” (Karay 2000: 12-13)

Uyumsuz hallerini iyileştirmek için yalıtıcı ve yutucu olan kasabanın sınırlı imkânları çerçevesinde yaşamaya, islah olmaya mecbur bırakılan Emine'nin bu kasabaya gönderilmesi, ilk zamanlarda kasaba halkı tarafından kabul edilemeyen bir durumdur: “Hele hükûmatın ettiğine bak, kötü karıları gönderecek bizim memleketimi bulmuşlar?” (Karay 2000: 15). Sonraları ise bu durum memleketleri için bir şeref olarak algılanır. Çünkü “günah yoluna sapmış bu kadın memleketlerinde ahlakını değiştirecek, doğru yolu bulacaktır(r)” (Karay 2000: 15). Ancak Emine'nin ahlakını değiştirmek isteyen kasaba halkı bu doğru yolu Emine'yi aç, evsiz bırakmada bulur.

“Ahlakî davranışın pek çoğu dinden gelmektedir. Din ahlâkî hayatımızın yegâne kaynağı değildir, ama en büyük kaynaklarından biridir.” (Güngör 2000: 115). Dolayısıyla dinin amaçlarından birisi de insanı ahlakî olgunluğa erdirmektir. Hem Tanrı hem de toplumun nazarında insan, ahlakî davranışlarına göre manevi dereceler kazanmaktadır. İslam dininin temel şartlarından biri olan hacca gitmek de bu manevi derecelerinin en üst basamağını teşkil eder ki toplumda da hacca giden insanlara ayrı bir önem ayrı bir değer verilir. Çünkü hacca giden insanlar, toplumda dinî ve ahlakî görevleri tamamıyla yerine getiren kişiler olarak kabul edilir. Oysa

öyküde “Ayol, dedi, buraya bir kadın göndermişler, Emine mi Ayşe mi ne... Merkez komiseri Hacı Bekir Efendi bana, ‘Git de gözü onda gör, adamın yüreğini gıcıkılıyor!’ ” (Karay 2000: 20) diyen Hacı Bekir Efendi, dinî ve ahlakî yozlaşmanın bir temsili olarak karşımıza çıkar. Yazar, dinî ve ahlakî olgunluğa erişememiş ancak görünürde iğreti hacı olan Hacı Bekir Efendi’yi ironik bir söylemle eleştirir.

Ahlak denilince akla gelen bir diğer kavram “namus”tur. Kimi zaman birbirinin yerine kullanılan bu iki kavram esasında anlam itibarıyla birbirinden farklıdır. Çünkü “namus kavramı daha çok cinsel ahlâkla ilgilidir, yani ahlakî davranışın bütününe değil, ancak bir kısmını ifade eder.” (Güngör 2000: 35). Cinsel ahlak bakımından doğru ve iyi davranışlar sergilemeyen Emine, kasabalının deyişine göre “namuslu” bir kasabaya gönderilir. Öyküde Emine’nin simgeleşen kimliğinde “ düşkün kadın; psikolojisi, hayat tarzı ve insanlar arsındaki mevkiisi” (Aktaş 2004: 76) irdelenir. Ancak namusu önemserken ahlakî öteleyen kasaba halkı için Emine, ahlakını cinsel yönden zedelemiştir. Bu sebeple de hiçkimse tarafından yardım görmeyecektir. Oysa asıl ahlaklılık, bir insan ve canlıya yardım etmek, onu zor bir durumdan kurtararak ontolojik süreci tamamlamasına olanak sağlamaktır. Bu açıdan ahlak “iyi olma” sanatıdır. (Şimşek 2013: 21). Nitekim iyilik, öznenin kendini dönüştürmesi ve gerçekleştirmesine olanak sağlayan değerler bütünüdür.

“burası namuslu bir kasabaydı, o karı aklıktan geberir, fakat kimseden yardım görmezdi.”(Karay 2000: 34)

Öykü kişisi Emine’nin düşüşünü, çaresizliğini görmeyen ve onu duymayan bu kasabada insanî ilişkiler, insanların bireysel algı ve yönlendirmeleriyle anlam kaybına uğramıştır. Bu sebeple bu kasabada toplumsal birlikteliğin gelişmediği söylenebilir. Çünkü kasaba halkı Emine’yi yeniden kazanma, onu toplumsal hayata alıştırma amacıyla değildir. Hatta kasaba halkı Emine’nin bu kasabada yaşamasının, barınmasının bile mümkün olmadığını söyler. Bu da ötelenmiş, yok sayılmış bir insana bütün hayat kapılarının kapandığını gösterir.

Yozlaşmanın gündelik hayata yansıdığı sıklıkla gördüğümüz öyküde toplum ahlakî yönden bir çatışma içindedir. Zira ahlakî çatışma “toplumsal değerlerden farklı değerlere sahip olan kişilerin, toplumun millî ve manevi değerlerine karşı gelmeleri sonucunda şahsi ve toplumsal düzeyde ortaya çıkan çatışma(dır.)” (Seyyar 2003: 24). Hükümet memurları akşamüstü kalemlerinden çıkınca eczanede toplanır ve kasabada meydana gelen olaylar hakkında konuşma yapılır. Görünürde kasabadaki hiç kimse Emine’yi istemez; ancak teğmeninden gardiyanına, hastane idare memurundan jandarmasına kadar birçok kişi Emine’ye içten içe ilgi duymaktadır. Yaşamı yozlaşmış ilişkiler içerisinde tahrip eden bu karşıt kişiler, ahlaklı görünmeye çalıştıkça bayağılaşır ve aykırı davranış sergilerler.

“Hele hastaneci söyle bakalım, Emine’ye takılıyor musun? (...) Urfalı:

-Yok a canım, benim o tarafa uğradığım yok, gardiyan Gürcü Server ilgili... (Karay 2000: 21)

Nihayetinde jandarma dairesi Emine’ye kalacak bir ev bulur ama giyecek, yiyecek ve yakacağını temin etmez. Bu sıkıntılı günlerde ona yardım eden sadece Gürcü Server’dir. Gürcü Server kasaba halkı gibi değildir. O, istediği zaman ve mekânda Yatık Emine’yle konuşur. Çünkü o, “ne şehirler görmüş, ne maceralar geçirmiş, yiğit bir

adamdı(r)." (Karay 2000:27). Gürcü Server'in bu rahatlığı onun kasabayı aşan bir dünya görüşüne sahip olduğunu gösterir ki zaten kasabanın dünyaya açılan tek yüzü Gürcü Server'dir.

'Yatık Emine'de bireysel ve toplumsal yıkımın en zirveye ulaştığı nokta Emine'nin ölmesiyle gerçekleşir. Ölmeden önce Emine'yi öteleyen toplum, o öldükten sonra da onun bedenini sömürmek ister. Onun ölü bedeni üzerinden bile çeşitli arzu ve heveslere sahip olan bu yozlaşmış kişiler, ahlakî boyutta toplumsal özün dışında olan varlıklardır. "Yaşamın kutsal döngüsünü çıkarları doğrultusunda tahrip eden manevi ve geleneksel değerleri çürüten (bu) kişiler" (Şahin 2014: 418) yozlaşmanın kişiler düzleminde karşıt simgesel güçleridir. Onlarda var olan bu ahlaksız istek, karakterlerin nasıl bir çöküntü içerisinde olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

"- Aha, karı buz kesmiş!...

Diye haykırdı. Yatık Emine açlıktan ve soğuktan öleli sanırım günler geçmişti. Tüh, bu ne aksi işti... Jandarma eri de, işi daha sağlam tutmak için, bir kez daha yokladı:

-Yetişemedim be, gebermiş!...

Dedi. Bir süre akıllarından kötü şeyler geçirerek durdular. Sonra "Hadi, gidek!" uyarısı ile birbirlerini iterek gecenin karlı rüzgârlarına karışıp küfür ede ede uzaklaştılar." (Karay 2000: 38)

Kendilik bilincini yitiren bu karakterler aynı zamanda insanlığın öz değerlerine de ötekidirler. Çünkü kendilik değerleri bireysel arzular doğrultusunda tahrip edilmiş ve toplumun da kendini gerçekleştirme idealini zafiyete uğratmışlardır.

SONUÇ

'Yatık Emine' adlı öyküde, toplumun birçok kesiminde ve kurumunda var olan bozulmanın bir ahlaki öğretiymiş gibi kabullenilmesi ve bunun da bir inanç gibi kanıksanması anlatılır. Bireysel yaşamın özgürce işleyişini kontrol ederek toplumu meydana getiren kültürel ve ahlakî değerlerin neredeyse dışında kalan bu toplum, sosyal hayatı ahlaklı kılmayı başaramamıştır. Dolayısıyla ortak ahlak kurallarının geçerli olmadığı bu toplumsal alanda bütünlük gösteremeyen insan, çarpık ilişkiler ve değersizlikle sarmalanmıştır. Anlatılan izleğin nedenlerinden çok sonuçları üzerinde duran yazar, kimi zaman insanî değerleri yaşamaktan men edilen Emine'yi çaresiz ve kimsesiz bırakan sosyal yapıyı eleştirirken kimi zaman da adaleti ve huzuru sağlamakla görevli olan devletin bireyi önemsemezliğini eleştirir. Anlatıda kişiler üzerinden verilen bu çatışma düzlemi bireyin ve toplumun varoluşsal reflekslerini tahrip eder. Bu bağlamda Refik Halit Karay'ın 'Yatık Emine' adlı öyküsü eyleme dönüşen yozlaşmanın yıkıcılığını gözler önüne serer.

KAYNAKÇA

Adler, Alferd (2003). *İnsan Doğasını Anlamak* (Çev. Deniz Başkaya). İzmir: İlyay Yay.

Aktaş, Şerif (2004). *Refik Halit Karay*. Ankara: Akçağ Yay.

Alver, Köksal (2006), *Edebiyat Sosyolojisi*, Ankara: Hece Yay.

- Atiker, Erhan (1998). *Bireyselleşme, Toplumsal Farklılaşma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay.
- Durkheim, Emile (2010). *Sosyoloji Dersleri*. (Çev., Ali Berktaş). İstanbul: İletişim Yay.
- Kudret, Cevdet (2004), *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman C:2*. İstanbul: İnkılâp Yay.
- Güngör, Erol (2000). *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Karay, Refik Halit (2000). *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: İnkılâp Yay.
- Korkmaz, Ramazan (2007). *"Romanda Mekânın Poetiği"*. (Ed.: Ayşenur Külahlıoğlu İslam vd.) Ankara: Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan.
- Korkmaz, Ramazan-DEVECİ, Mutlu (2011). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür Küçürek Öykü*. Ankara: Grafiker Yay.
- Oktay, Ahmet (1993). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Seyyar, Ali (2003). *Ahlâk Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Beta Yay.
- Şahin, Veysel (2014). Bilge Kadının Aynadaki Yüzü Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Yapı ve İzlek. Ankara: Akçağ Yay.
- Şimşek, Osman (2013). *Yeni Ahlâk Toplumu İnşası*. Ankara: Gazi Kitabevi,
- Yaran, Cafer sadık (2010). *Ahlak ve Etik*. İstanbul: Rağbet Yay.
- Yığıtoğlu, Mustafa (2012). *"Refik Halid Karay'ın Yatık Emine Adlı Hikâyesinde Görülen Ahlak Problemleri"*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1 Winter, p.2087-2099.

